

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

К. А. Ярмуратій

Херсонський державний університет, karinayurmuratiy@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент І. С. Попович

Постановка проблеми. Інтерес до проблем адаптації актуалізується під час масштабних соціальних, економічних і технологічних перетворень, що мають для людини і її діяльності важливі наслідки.

Дезадаптація у військовослужбовців за призовом в даний час в Україні нерідко отримує, як відомо, широкий громадський резонанс. Тому в армії, в першу чергу, постає питання про попередження адаптивних розладів у новобранців, а також підтримку психічного здоров'я і підвищення рівня адаптованості в умовах армії військовослужбовців різних закликів. Крім того, в даний час потребує уточнення причини й структура порушень адаптації, оскільки зазвичай в якості патогенних чинників виступає відразу безліч впливів і обставин [3; 6].

Аналіз досліджень і публікацій. В даний час психологічні дослідження проблем адаптації / дезадаптації відносяться до високо затребуваних суспільством, які вивчається в різних сферах діяльності людини: соціально-економічної (Т. К. Дичев, А. А. Налчаджян, Б. Г. Турусбек та ін.), медико-біологічної (І. П. Павлов, А. А. Ухтомський та ін.), психолого-педагогічної (П. К. Анохін, Л. А. Кандилович, А. Г. Мороз, І. В. Шалигіна та ін.). Разом з тим, слід зазначити, що в науковій літературі цілісне уявлення про адаптацію до сих пір відсутнє. Психологічна концепція адаптації хоча і може бути представлена в досить простому вигляді, але має на увазі при цьому величезне розмаїття проблем, релевантних практичним соціально орієнтованим проблемам суспільства, які мають актуальне теоретичне і практичне значення [2; 5].

У сучасних умовах проблеми соціально-психологічної адаптації молодих солдатів строкової служби набувають особливої важливості, актуалізується постає питання дослідження соціальних очікувань учасників адаптаційного процесу [4]. Адже вони переміщуються з одного психологічного середовища в інше, все це додає адаптації військовослужбовців строкової служби особливої гостроти, а часто і хворобливий, конфліктний характер. Особистісні та суспільні витрати від невдалої адаптації цієї категорії військовослужбовців часом рідко усвідомлюються і розглядаються в якості психологічних причин негативних явищ в армійському середовищі.

Мета статті. Дослідити особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до військової служби.

Виклад основного матеріалу. Методологічну основу дослідження становить синтез компонентів суб'єктно-діяльнісного підходу С. Л. Рубінштейна, положень суб'єктності особистості і групи А. В. Брушлинського, А. Л. Журавльова, К. А. Абульханової-Славської, Л. І. Уманського, А. В. Петровського, А. С. Чернишова та ін.

Вибірка і методи дослідження. У дослідженні брали участь 28 військовослужбовців 18–19 років.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження, психологічне анкетування, проектний метод, методи статистичної обробки даних.

Результати дослідження. Мета дослідження полягала в розробленні рекомендацій з адаптації військовослужбовців до військової служби.

Завдання дослідження були сформульовані наступним чином:

1. Визначити поняття та сутність проблеми адаптації військовослужбовців.
2. Проаналізувати особливості адаптації військовослужбовців до військової служби.
3. Охарактеризувати психологічні особливості віку призовників.

4. Провести емпіричне дослідження процесу адаптації військовослужбовців.

5. Розробити і впровадити програму адаптації військовослужбовців до військової служби

У даній роботі адаптація військовослужбовців за призовом розглядалася як їх пристосування до умов життя в армійських умовах на основі змін, що відбуваються в їх психіці. Основними їх особливостями є: необхідність точного дотримання вимог військових статутів, дисципліни і субординації, твердого розпорядку дня, проживання в казармі, несення гарнізонної, вартової і внутрішньої служби, неможливість часто бачитися з рідними і близькими, великий обсяг службових знань, навичок і умінь, засвоїти які молодий солдат зобов'язаний в обмежений час [1].

Ефективність адаптації багато в чому залежить від того, наскільки реально людина оцінює себе і свої соціальні зв'язки, точно порівнює свої потреби з наявними можливостями і усвідомлює мотиви своєї поведінки. Спотворене або недостатньо розвинене уявлення про себе веде до порушення адаптації, що може супроводжуватися підвищеною конфліктністю, порушенням взаємин, зниженням працездатності і зміною стану здоров'я. Випадки глибокого порушення адаптації можуть призводити до грубих порушень військової дисципліни, правопорядку, суїцидальних спроб (вчинків), зриву професійної діяльності і розвитку хвороб.

В процесі емпіричного дослідження в якості критеріїв адаптованості військовослужбовців за призовом розглядалися:

1. Інтеграція з військової середовищем: прийняття позитивного емоційного образу підрозділи, групи членства, свого «Я».
2. Самопочуття особистості солдата в підрозділі.
3. Відповідність ціннісних орієнтацій особистості цінностям підрозділу, військової частини.
4. Адекватність самооцінки особистості.
5. Адекватність усвідомлення індивідуального статусу членами підрозділу.

6. Включення особистості військовослужбовців у службову діяльність.

Метою першого етапу нашого дослідження стало вивчення особистісних особливостей військовослужбовців по прибуттю в частину (всього 28 осіб) за допомогою психологічної методики «Особистісний опитувальник Р. Кеттела» (16Ф). Методика дозволяє вивчити виразність особистісних рис за 16 незалежними один від одного факторами. Кожен фактор методики біполярний, тобто має два полюси. Двополюсність фактора – відносна, вона не має будь-якого позитивного або негативного морального або патологічного значення. Відомо, що методика Р. Кеттела дозволяє отримати деяку інтегральну модель особистості, так як дозволяє зробити висновок про її типологічні властивості.

Метою другого етапу дослідження було вивчення типових реакцій на повсякденні фруструючі події (опитування проводилося через кожен місяць служби за допомогою рисункового тесту Розенцвейга).

Метою третього етапу дослідження було вивчення особистісних особливостей військовослужбовців через п'ять місяців служби.

Метою наступного етапу було визначення: статусної структури військових підрозділів, рівня адаптованості особистості солдат, характеру процесу соціалізації, їх співвідношення в процесі формування суб'єктності особистості.

Метою заключного етапу була інтерпретація результатів дослідження, були сформульовані рекомендації з адаптації військовослужбовців до військової служби, показані шляхи практичного використання результатів дослідження.

Проведений нами дослідний аналіз виявив залежність між процесом становлення суб'єктності особистості та умовами соціалізації (проходження служби), в які включена особистість солдата. Військовослужбовець стає суб'єктом в процесі вироблення способу вирішення життєвих проблем, протиріч – в ускладненому середовищі престижних підрозділів ці стани актуалізовані, і можливостей для формування суб'єктності більше. Процес

соціалізації йде інтенсивніше в високостатусних підрозділах, які ми відносимо до ускладненого соціального середовища. Ускладнена ситуація розвитку в військовому середовищі характеризується наступними показниками:

1. Психологічні особливості – провідне, соціальні – другорядне (абсолютний пріоритет характеру військової служби, її вкрай індивідуалізований характер).
2. Завищені очікування з боку командирів до особистості солдата в цілому, а також до результатів його діяльності.
3. Службова перевантаженість (великий обсяг засвоюваної інформації, насиченість навчального процесу, інтенсивне фізичне навантаження та ін.).
4. Складні міжособистісні відносини (конкуренція, недоброзичливість, суперництво і т. д.).
5. Професійна спрямованість.

Характерно, що заглибленість в таке середовище і «виживання» в ньому сприяє «загартовуванню» особистості щодо соціальних впливів, особистісному оформленню в якості суб'єкта свого життя []. Таким чином, в престижних підрозділах актуалізується процес формування суб'єктності особистості.

У малопrestiжних підрозділах, де немає емоційної інтеграції з основною організацією, але більш різноманітні зміст і форми спільної діяльності, роль членства в такому колективі має тенденцію актуалізуватися.

Соціальна ситуація розвитку в порівнянні з престижними підрозділами тут дещо спрощена, і характеризується наступними моментами:

1. Переважання соціального над психологічним (велика кількість справ, що вимагають спільної участі всього підрозділу; результати бойового навчання для більшості відходять на другий план).
2. Провідна роль командира (в більшості своїй він в курсі багатьох особистих проблем своїх солдатів, знає обстановку в сім'ї, дружні

зв'язки своїх підлеглих і т. д.; як правило, його думка авторитетна для солдатів і він може сам приймати рішення, що стосуються життя підрозділи).

3. Занижені вимоги до результатів основної діяльності та якостей особистості військовослужбовця в цілому, відсутність додаткової «військової освіти» (в результаті – відсутність самоосвіти, слабкі знання, низький рівень загальної обізнаності, вузький кругозір).
4. Емоційна привабливість, значимість військовослужбовців один для одного (легка атмосфера у взводі, роті).
5. Послаблення особливої предметно-професійної спрямованості.

Висновки. Правильно організовані заходи з формування стійкої адаптації у військовослужбовців, а також цілеспрямований комплексний підхід під час їх проведення дозволяє значно скоротити злочини та пригоди, які є наслідком відхилень у поведінці, психічну захворюваність і звільнення через хвороби, створити оптимальні умови для успішної адаптації військовослужбовців до служби, скоротити терміни адаптації, сприяти їх повноцінній участі в службовій діяльності військового колективу.

Література

1. Військова психологія і педагогіка: *підручник для військових вузів* / Б.М. Олексієнко, Д. В. Іщенко, О. Д. Сафін. – Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 2017. 562 с.
2. Кравченко Т. В. Соціалізація особистості і соціальне середовище. *Теоретико-методологічні проблеми дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр.* – К.: [б. в.] 2016. Вип. 9. Кн. 2. С. 23–29.
3. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: *метод. посіб.* / О. М. Кокун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.
4. Попович І. С. Соціальні очікування особистості як регулятор соціально-психологічної реальності. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психол. імені Г. С. Костюка НАПН України.* Т. 1. Вип. 44. К. : Фенікс, 2016. С. 138–143.
5. Попович І. С. Оптимізація розвитку соціально-психологічних очікувань курсантів вищих навчальних закладів МВС України. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Ін-т. психол. імені Г. С. Костюка АПН України.* К., 2008, т. X, ч.4. С.452–461.
6. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: *колективна монографія* / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцева та ін. / відпов. ред. О. Є. Блинова. Херсон : ФОП Вишемирський В. С. 2018. 428 с.